

Κριτική Παιδαγωγική: μια συλλογή κειμένων

Η κριτική παιδαγωγική είναι μια τάση-προσπάθεια να κατανοηθεί ο άνθρωπος, αλλά και η δομική πραγματικότητα μέσα στην οποία υπάρχει. Ορίζει ως πρωταρχικό σκοπό της σύγχρονης εκπαίδευσης την ατομική και κοινωνική χειραφέτηση, τη συγκρότηση δημόσιων χώρων αναστοχασμού και αυτόνομης κοινωνικής δράσης. Για τους κριτικούς παιδαγωγούς, οι παιδαγωγικές θεωρήσεις πρέπει να προσβλέπουν σε έναν ουσιαστικό μετασχηματισμό της εκπαίδευσης, αλλά και συνολικά της κοινωνίας.

Στο παραπάνω πλαίσιο, ο συλλογικός τόμος από τις εκδόσεις Gutenberg *Κριτική Παιδαγωγική: μια συλλογή κειμένων*, που επιμελούνται οι Παναγιώτα Γούναρη και Γιώργος Γρόλλιος, επιχειρεί να απαντήσει στην ανάγκη παρουσίασης ενός εναλλακτικού παιδαγωγικού εγχειρήματος θεωρίας και πράξης έξω από τα κυρίαρχα νεοσυντηρητικά και νεοφιλελεύθερα παιδαγωγικά δόγματα της εποχής μας. Στην εισαγωγή, επιχειρείται μια περιοδολόγηση των απόψεων και των ενδιαφερόντων των βασικών εκπροσώπων της κριτικής παιδαγωγικής, ενταγμένη στο γενικότερο

κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο και στις συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες. Η κριτική παιδαγωγική συνδέεται κυρίως με το έργο των Henry Giroux και Peter McLaren. Ωστόσο, η συγκεκριμένη συλλογή περιλαμβάνει αντιπροσωπευτικά κείμενα των Michael Apple, Stanley Aronowitz, Lilia Bartolome, Bell Hooks και Donald Macedo, αναδεικνύοντας έτσι την επίδραση της κριτικής παιδαγωγικής σε ένα ευρύ φάσμα πεδίων, όπως της κοινωνιολογίας, της γλωσσολογίας, των πολιτισμικών σπουδών κ.ά. Στα πρώτα πέντε κεφάλαια, τα οποία αντιστοιχούν στη διαμόρφωση της προβληματικής του συγκεκριμένου ρεύματος τη δεκαετία του 1980, επιχειρείται η σύνδεση της «πραγματικής» γνώσης με τις σχέσεις κυριαρχίας εκτός εκπαιδευτικού θεσμού. Κατ' αυτό τον τρόπο, η προσέγγιση της εκπαίδευσης ως περίπλοκης ολότητας δημιούργησε την ανάγκη της υπέρβασης των θεωριών της αναπαραγωγής και της αντίστασης και της εστίασης σε θέματα κοινωνικής και πολιτισμικής παραγωγής. Με άλλα λόγια, η ριζοσπαστική οπτική για την εκπαίδευση κινείται από τις διαδικασίες επιτυχούς αναπαραγωγής στη δυνατό-

τητα ανάπτυξης μιας αντι-κουλτούρας. Παράλληλα, ο στοχασμός των κριτικών παιδαγωγών αυτής της περιόδου εστιάζει στην κοινωνική διαίρεση της εκπαιδευτικής εργασίας, καθώς οι κυρίαρχες θεωρήσεις διαχωρίζουν τη σύλληψη και το σχεδιασμό από την εκτέλεση, υποβιβάζοντας τη διδακτική πράξη σε ουδέτερη τεχνική. Ουσιαστικά, πρόκειται για μια πολιτική πρόταση η οποία οδηγεί στην προλεταριοποίηση του εκπαιδευτικού. Με βάση αυτό το πρόβλημα, ο βασικός πυρήνας της σκέψης των κριτικών παιδαγωγών επιχειρεί τη σύνθεση των διανοητικών παραδόσεων του Dewey, του Gramsci και του Freire και τη θεωρητική ενσωμάτωση των εννοιών της κουλτούρας, της εξουσίας και της γνώσης. Στο τέλος της δεκαετίας του 1980, και με πιο σαφή τρόπο μετά το 1990 και την πτώση των καθεστώτων της Ανατολικής Ευρώπης, γίνεται στροφή προς το μεταμοντέρνο. Η ανάπτυξη των ριζοσπαστικών ιδεών τώρα συντελείται με βάση τη συνάρθρωση του μοντέρνου και του μεταμοντέρνου. Αυτό είχε ως συνέπεια τη μετατόπιση του ενδιαφέροντος των Giroux, Aronowitz και McLaren προς τα ζητήματα της κειμενικής πρακτικής και της διαφοράς. Ο ερευνητικός προβληματισμός αυτής της περιόδου, όπως παρατίθεται στο συγκεκριμένο τόμο, σφραγίζεται από την πολιτική οικονομία του σημείου, την κοινωνικοπολιτισμική αντίληψη της διδασκαλίας και την κατασκευή της υποκειμενικότητας του μαθητή. Ο Apple κράτησε αποστάσεις από τα παραπάνω, χωρίς, ωστόσο, να υποτιμήσει τη συνει-

σφορά των μεταμοντέρνων ιδεών στην κατανόηση του σύγχρονου καπιταλιστικού κόσμου. Αυτή την περίοδο, έστρεψε το ενδιαφέρον του προς την ερευνητική δουλειά μεσαίας κλίμακας (δηλαδή προς τις καθημερινές πραγματικότητες της εκπαίδευσης) συνδυάζοντας τα τρία είδη επιχειρημάτων του: πολιτισμικά, πολιτικά και οικονομικά με το φαινόμενο των νεοσυντηρητικών αναδιαρθρώσεων. Η σχέση ανάμεσα στην εξουσία και τη γνώση είναι παρούσα σε όλη τη θεωρητική διαδρομή της κριτικής παιδαγωγικής. Η σχέση αυτή, ιδιαίτερα μετά το 1990, διαμεσολαβείται από την πρόσληψη των πολιτισμικών σπουδών και την αποκάλυψη των εξελιγμένων καταπιεστικών μορφών μέσα από τη μελέτη της κουλτούρας. Στο τέλος της ίδιας δεκαετίας, ο McLaren θα επισημάνει πως η υποχώρηση των μαρξιστικών αναλύσεων έχει συμβάλει στην εδραίωση της λογικής της ελεύθερης αγοράς. Ο ιστορικός υλισμός και η πολιτική οικονομία της εκπαίδευσης γίνονται πλέον οι βασικοί άξονες της σκέψης του, ώστε να εξηγηθεί η διαμόρφωση των παγκοσμιοποιημένων χαρακτηριστικών του καπιταλισμού και η σχέση της εκπαίδευσης με την αναπαραγωγή του κοινωνικού καταμερισμού εργασίας. Η κριτική παιδαγωγική εμφανίζεται συνώνυμη με τη γλωσσική διδασκαλία και το φιλελεύθερο ανθρωπισμό, γι' αυτό και ο McLaren θέτει το πρόβλημα της ανανέωσής της και του μετασχηματισμού της σε ένα σοσιαλιστικό σχέδιο δράσης, το οποίο δεν πρέπει να χάσει από τα μάτια του τη σχέση της μικρο-

πολιτικής με τον παγκόσμιο καταμερισμό εργασίας. Τα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου του 2001 δεν άφησαν κανέναν κριτικό παιδαγωγό ανεπηρέαστο. Ο Gίρουχ μετακινείται από τα θεωρητικοπολιτικά αδιέξοδα του μεταμοντερνισμού στα ζητήματα του νεοφιλελεύθερου αυταρχισμού. Αναγορεύει την πολιτική σε ηθική πράξη που στρέφεται ενάντια στο νέο τύπο κυβερνητικότητας, όπως αυτός εκφράζεται με την πολιτική Bush. Αξιοποιεί την ιδέα της ριζοσπαστικής δημοκρατίας, προτείνοντας ένα νέο «κοινωνικό συμβόλαιο» περίπου ανάλογο με το ιστορικό παράδειγμα των πολιτικών του Roosevelt και του Johnson.

Όπως φάνηκε από τη σύντομη παρουσίαση που επιχειρήσαμε παραπάνω, ο συλλογικός τόμος για την κριτική παιδαγωγική αναδεικνύει το εύρος των ιδεών και των διανοητικών παραδόσεων που επηρεάζουν το συγκεκριμένο ρεύμα. Ωστόσο, τα επιλεγμένα κείμενα συγκροτούν ένα συνεκτικό σύνολο, οργανωμένο στη λογική της ιστορικής και θεματικής αλληλουχίας που χαρακτηρίζει το εγχείρημα της κριτικής παιδαγωγικής, όπως αυτό παρουσιάστηκε και εξελίχθηκε στις ΗΠΑ. Το παιδαγωγικό ενδιαφέρον του τόμου εκτείνεται σε ένα ευρύ φάσμα επιστημονικών απόψεων και προσεγγίσεων, επιλογή απαραίτητη για την παρουσίαση του διαλόγου στο εσωτερικό της κριτικής παιδαγωγικής. Το συγκεκριμένο πλαίσιο υπερβαίνει τη μηχανιστική παράθεση απόψεων, χαρακτηριστικό ενός κλειστού υποδείγματος, και απαιτεί από τον αναγνώστη το

βάθεμα του προβληματισμού του και την κριτική εμπλοκή του. Η συλλογή *Κριτική Παιδαγωγική των Γούναρη και Γρόλλιου* είναι μια γόνιμη προσπάθεια να προσεγγιστεί η εκπαίδευση από διαφορετική σκοπιά από αυτήν που προτείνουν τα κυρίαρχα θεωρητικά σχήματα. Δεν είναι απλά ένας πρακτικός οδηγός ούτε μια αφυδατωμένη ιδεολογική πρόταση. Δεν εκφυλίζεται σε ένα σύνολο κανόνων και έτοιμων διδακτικών υποδείξεων. Στα προηγούμενα θα προσθέσουμε τη δυνατότητα για διάλογο και αναζήτηση των προοπτικών που ανοίγει το συμπέρασμα ότι η κριτική παιδαγωγική δεν κατάφερε να συγκροτήσει ένα σαφές σχέδιο και μια πολιτική στρατηγική που θα απαντά στο πρόβλημα της κοινωνικής αλλαγής. Οι προτάσεις των κριτικών παιδαγωγών δεν ανοίγονται προς το κεντρικό πολιτικό σκηνικό και εκτός των συστημικών πολιτικών συσχετισμών στις ΗΠΑ. Από αυτή την άποψη, τα κεντρικά ζητήματα με τα οποία καταπιάνεται ο πολιτικός ριζοσπαστισμός της κριτικής παιδαγωγικής, δηλαδή η προσέγγιση της εκπαίδευσης ως πολιτικό πρόβλημα, η σύνδεσή της με το σύγχρονο καταμερισμό εργασίας, η εμπλοκή των μαζών στο ξέπέρασμα της καπιταλιστικής κοινωνίας, η προοπτική του σοσιαλισμού και η αμφισβήτηση του μοντέλου της αγοράς είναι θέματα που μπορούν να συνεισφέρουν στη βαθύτερη κατανόηση της τρέχουσας συγκυρίας και στην αναζήτηση εκείνων των προϋποθέσεων για τη διατύπωση μιας συνολικής πολιτικής πρότασης. Τελικά, ένας ριζοσπαστικός εκ-

παιδευτικός λόγος που εμπνέεται από τις αρχές της χειραφέτησης και της δικαιουσύνης είναι σε θέση να αμφισβητήσει τις παιδαγωγικές ιδέες, οι οποίες εγγλείονται στα κυρίαρχα δόγματα του εκπαιδευτικού τεχνοκρατισμού, και να ανοίξει την προοπτική μιας νέας πολιτικής ανασυγκρότησης. Η διαμάχη αυτή δεν μπορεί παρά να αφορά και το ελληνικό σχολείο και να θεμελιώνεται στην αναγνώριση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και αντιφάσεων της κάθε χώρας.

Υπό αυτή την έννοια, τα επιλεγμένα κείμενα της συλλογής *Κριτική Παιδαγωγική* δεν έχουν μόνο επικαιρότητα, αλλά και κρισιμότητα, ιδιαίτερα σε μια περίοδο κατά την οποία δρομολογούνται κοσμογονικές αλλαγές εντός και εκτός εκπαιδευτικών συστημάτων. Προτείνουμε, λοιπόν, ανεπιφύλακτα, την κριτική μελέτη αυτού του βιβλίου και τη συνάρθρωση των προτεραιοτήτων που θέτει με τα ευρύτερα πολιτικά προτάγματα της εποχής μας.

Δημήτρης Νικολούδης